

บทที่ 1

ภูมิปัญญา ศิลปกรรมท้องถิ่นภาคใต้

1. ความหมาย

สาธารณกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานได้กำหนดคุณสมบัติของสิ่งที่นับได้ว่าเป็น "ศิลปกรรม" ไว้ดังนี้

1) ศิลปกรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่เองตามธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์ตกดินที่มีความสวยงามมากไม่นับเป็นศิลปกรรม แต่จิตรกรรมหรือภาพเขียนทิวทัศน์พระอาทิตย์นับเป็นศิลปกรรม

2) ศิลปกรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นให้มีความสวยงาม สิ่งมนุษย์สร้างที่ไม่สวยงาม เช่น กองขยะป้ายโฆษณา ฯลฯ ไม่นับเป็นศิลปกรรม การสร้างสรรค์โดยมนุษย์เพื่อความงามหรือสุนทรีย์ภาพที่ถือเป็นศิลปกรรมแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ศิลปกรรมประเภทวิจิตรศิลป์ (fine arts) หมายถึงศิลปกรรมที่มนุษย์ทำขึ้นเพื่อความปิติชื่นชมในตัวของงาน เช่น งานจิตรกรรม ประติมากรรม กวีนิพนธ์และงานดุริยางคศิลป์ และศิลปกรรมประเภทประโยชน์ศิลป์ (useful art หรือ applied art) หมายถึงศิลปกรรมที่มีประโยชน์ใช้สอยด้วย เช่นงานจักสาน เครื่องปั้นดินเผา เครื่องแก้ว เครื่องเรือนและสิ่งใช้สอยต่างๆ ที่มีการบรรจงสร้างขึ้นโดยประณีต ทั้งที่สร้างด้วยมือ (ศิลปหัตถกรรม) และโดยเครื่องจักร (ศิลปหัตถอุตสาหกรรม)

3) ศิลปกรรม เป็นงานประเภททัศนศิลป์ (visual art) เป็นความหมายที่ใช้กันมาในช่วงศตวรรษก่อน ซึ่งมักหมายถึงเฉพาะงานประเภท จิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ ส่วนศิลปะที่เป็นการแสดงจะจัดแยกไว้ต่างหาก เช่น การแสดงนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ไม่นิยมรวมไว้ในงานแสดงศิลปกรรม

4) ศิลปกรรม เป็นผลงานสร้างสรรค์ทางสุนทรีย์เฉพาะที่มีคุณภาพดี เป็นการกำหนดความหมาย "ศิลปกรรม" ให้แคบและเฉพาะมากขึ้น มีการแยกงาน "ศิลป์" ที่ไม่ถึงขั้นออกไปด้วยเกณฑ์ต่างๆ ที่ยังเป็นที่ยกเถียงในหมู่ผู้ทรงคุณวุฒิทางศิลปะ

2. ประเภทศิลปกรรม

1) ศิลปะประยุกต์ เป็นผลงานทางศิลปะที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย เป็นหลักแต่ก็ยังมีความงามอยู่ด้วยส่วนหนึ่งโดยคำนึงถึงความต้องการและความนิยมของผู้บริโภคแต่ละสลับ ได้แก่

1.1) นิเทศศิลป์ เป็นศิลปะที่เกี่ยวกับสื่อความหมายเพื่อใช้ในกิจการค้า เป็นประการสำคัญเช่นงานเกี่ยวกับการโฆษณา การออกแบบฉลากและโทรศัพท์ทำงานเกี่ยวกับการพิมพ์หนังสือ ตลอดจนการออกแบบจัดห้างร้านต่าง ๆ

ภาพ (ซ้าย) ตราสินค้า (ขวา) บรรจุภัณฑ์สินค้า

1.2) **หัตถศิลป์** เป็นประยุกต์ศิลป์อีกแขนงหนึ่ง หัตถศิลป์เป็นงานศิลปะ ที่สร้างด้วยมือไม่ได้ใช้เครื่องจักรเหมือนกับงานอุตสาหกรรมศิลป์ งานหัตถศิลป์เป็นงานเกี่ยวกับงานจักสาน งานเครื่องปั้นดินเผา งานแกะสลัก งานเครื่องหนังและงานถักทอ เป็นต้น

ภาพ (ซ้าย) การแกะสลักไม้ (ขวา) การปั้นเครื่องปั้นดินเผา

1.3) **มัณฑนศิลป์** เป็นศิลปะที่เกี่ยวกับการออกแบบตกแต่งอาคารสถานที่ทั้งภายในและนอกอาคารให้สวยงามน่าใช้สอย การตกแต่งภายในได้แก่การตกแต่งห้องต่าง ๆ ของบ้าน อาคารทางราชการ อาคารพาณิชย์ ส่วนการตกแต่งภายนอก ได้แก่การจัดสวนและบริเวณของอาคารต่าง ๆ

ภาพ (ซ้าย) การตกแต่งภายใน (ขวา) การตกแต่งสวน

1.4) **ประณีตศิลป์** มุ่งหมายสร้างสรรค์ความงามให้เด่นในทางละเอียดประณีต บรรจงมากยิ่งขึ้นกว่างานหัตถกรรมไม่คำนึงถึงความรู้สึกทางอารมณ์สะเทือนใจ มักจะแสดงออกซึ่งค่านิยมทางความงามของคนในชาติอีกด้วย ผลงานที่ปรากฏมักเป็นงานแสดงออกทางสังคม เชื่อชาติ และชนบประเพณีของมนุษยชาติ เพราะเป็นงานฝีมือที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา

ภาพ (ซ้าย) งานช่างประดับด้วยเครื่องลงยา (ขวา) งานแกะสลักผัก

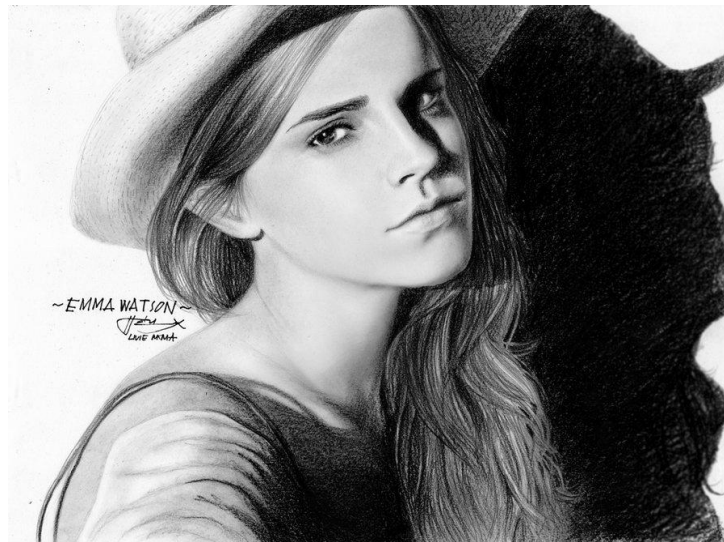
1.5) **อุตสาหกรรมศิลป์** เป็นศิลปะเกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ทางด้านอุตสาหกรรม เช่นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในครัวเรือน เครื่องมือ เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องใช้ในสำนักงาน และเครื่องจักรกลต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ต่างๆ เหล่านี้ มุ่งในประโยชน์ใช้สอยเป็นอันดับแรก ความงามเป็นอันดับรอง

ภาพ ส่วนไฟฟ้า

2) **จิตรศิลป์** ประเภทงานจิตรศิลป์ โดยทั่วไปแล้วแบ่งได้ 5 สาขาด้วยกันคือ

2.1) **สาขาจิตรกรรม** เป็นศิลปะที่เขียนบนแผ่นพื้นราบเป็นงาน 2 มิติ แสดงออกด้วยการใช้เส้น แสง สี และเงา ได้แก่

ภาพ ผลงานวาดเส้น

ภาพ ผลงานเขียนภาพพระบายสี

ภาพ ผลงานศิลปะภาพพิมพ์

2.2) สาขาประติมากรรม ได้แก่ งานศิลปะที่มี 3 มิติ แสดงออกด้วยการใช้วัสดุ รูปทรง และ ปริมาตร งานประติมากรรม ได้แก่งานปั้น งานแกะสลัก งานหล่อ ประติมากรรม แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) ประติมากรรมร่องลึก เป็นประติมากรรมที่ขูดขีดเป็นร่องลึกลงไปใวัสดุ ต่าง ๆ 2) ประติมากรรมนูน เป็นประติมากรรมที่นูนขึ้นมาจากพื้น มีทั้งประติมากรรมนูนต่ำ นูนกลาง นูนสูง 3) ประติมากรรมลอยตัว เป็นประติมากรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นมองเห็นได้รอบด้าน

ภาพ ประติมากรรมลอยตัวพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

2.3) สาขาสถาปัตยกรรม ได้แก่ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่เห็นได้ทั่วไป เป็นงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้วัสดุ โครงสร้าง รูปทรง และปริมาตร ได้แก่ งาน สิ่งก่อสร้าง สิ่งต่าง ๆ

- อาคารทางศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร มัสยิด สถูป เจดีย์
- อาคารทางรัฐพิธี เช่น โรงเรียน สถานที่ทางราชการต่าง ๆ
- อาคารพาณิชย์ เช่น ห้าง ร้าน โรงแรม
- อาคารที่พักอาศัย เช่น บ้านเรือน ตำหนัก

ภาพ สถาปัตยกรรมเรือนไทยมุสลิม

2.4) สาขาวรรณกรรม หมายถึงทางการประพันธ์ต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความสุขทางใจ และเป็นคติธรรม แบ่งเป็นประเภทได้ดังนี้

- ร้อยแก้ว เป็นตอนเรียงธรรมดาไม่มีการสัมผัสคำ มีใจความสละสลวย
- ร้อยกรอง เป็นคำประพันธ์ที่มีสัมผัสคล้องจองกัน ได้แก่ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เป็นต้น

2.5) สาขาศูริยางค์และนาฏศิลป์ ได้แก่ ดนตรี ชับร้อง

- นาฏศิลป์ และการแสดง หมายถึง ศิลปะที่แสดงออกในลีลาท่าทาง การร่ายรำ การแสดงออกทางเสียง มีท่วงทำนองสูง ต่ำ เพื่อให้เกิดความสุข มีอารมณ์คล้อยตาม
- ศิลปะประเภทนาฏศิลป์ มักเรียกรวม ๆ กันว่า ระบำ รำ เต้น
- ศิลปะประเภทสุริยางค์ ได้แก่ การขับร้องและการบรรเลง

ภาพ การแสดงมโนราห์

บทที่ 2

บริบทของท้องถิ่นภาคใต้

1. บริบททางกายภาพ

ภาคใต้มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 44.2 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 13.8 ของพื้นที่ทั้งหมด ประกอบด้วย 14 จังหวัด ได้แก่ กระบี่ ชุมพร ตรัง นครศรีธรรมราช นราธิวาส ปัตตานี พังงา พัทลุง ภูเก็ต ยะลา ระนอง สงขลา สตูล และสุราษฎร์ธานี ทั้งนี้จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นที่มากที่สุดคือ 8 ล้านไร่ และจังหวัดภูเก็ตมีพื้นที่น้อยที่สุด คือ 0.3 ล้านไร่

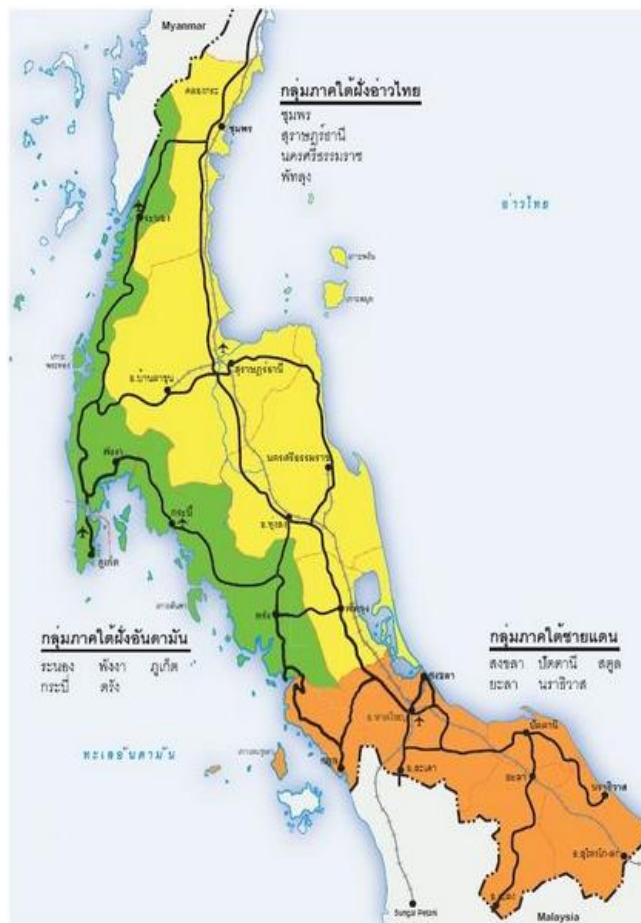
ภาพ แผนที่ประเทศไทย

ลักษณะภูมิประเทศ

มีลักษณะเป็นพื้นที่ยาวและแคบ ทอดยาวจากเหนือจรดใต้ คิดเป็นระยะทางประมาณ 750 กิโลเมตร ส่วนที่กว้างที่สุดมีระยะทางประมาณ 220 กิโลเมตร จากฝั่งตะวันออกของจังหวัด นครศรีธรรมราช ที่อำเภอปากพนัง มาถึงฝั่งตะวันตกของจังหวัดพังงา ที่อำเภอท้ายเหมือง ส่วนที่แคบที่สุดคือที่บริเวณ “คอคอดกระ” ในจังหวัดระนอง มีความกว้างประมาณ 50 กิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศของภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นเนินเขาหรือภูเขา คิดเป็นร้อยละ 35 โดยประมาณของพื้นที่ภาคใต้ทั้งหมด โดยมีเทือกเขาที่สำคัญ 2 แนว คือ ทางตอนบนฝั่งตะวันตกมีเทือกเขาตะนาวศรี แลว ชุมพร ระนอง ต่อลงมาเป็นเทือกเขาภูเก็ต คลอบคลุมพังงา และกระบี่ ทางตะวันออกเป็นเทือกเขานครศรีธรรมราช โดยเริ่มจากเขตนครศรีธรรมราชผ่านเขตตรัง สตูล และสงขลา ส่วนทางตอนใต้เป็นเทือกเขาสันกาลาศีร์กั้นเขตแดนไทยและมาเลเซีย

ทางตะวันออกของภาคหรือฝั่งอ่าวไทยมีชายหาดที่เกิดจากการยกตัวสูงขึ้น ทำให้มีที่ราบชายฝั่งทะเลยาวเรียบ กว้าง น้ำตื้น ส่วนทางฝั่งตะวันตกหรืออันดามันเป็นลักษณะชายฝั่งที่ยุบตัวต่ำลง ทำให้มีที่ราบน้อย ชายหาดเว้าแหว่ง มีหน้าผาสูงชัน ชายฝั่งเป็นโขดหินและป่าโกงกาง มีแม่น้ำสำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำตาปี และแม่น้ำพุมดวง (จังหวัดสุราษฎร์ธานี) มีความสำคัญต่อการเกษตรในภาคใต้มาก ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 12 ล้านไร่

ภาพ แผนที่ภาคใต้

ลักษณะภูมิอากาศ

ภาคใต้ฝั่งตะวันออกได้รับอิทธิพลลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม ช่วงนี้ฝนจะตกมาก โดยจะตกมากที่สุดในเดือนพฤศจิกายนและเดือนธันวาคม ส่วนลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้มีอิทธิพลไม่มาก เพราะติดเทือกเขาตะนาวศรี ช่วงที่ฝนตกน้อยที่สุดจะอยู่ระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ภาคใต้ฝั่งตะวันตก ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้มาก จะมีฝนตกระหว่างเดือนพฤษภาคม จนถึงเดือนตุลาคม โดยจะมีฝนตกหนักเดือนกันยายน ส่วนเดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคมเป็นช่วงที่มีฝนตกน้อย

ประชากร

มีประชากรประมาณ 8,974,855 ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่หนาแน่นในจังหวัดศูนย์กลางหลักของภาค คือ สงขลา สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต ปัตตานี และนครศรีธรรมราช นอกจากนี้การกระจายตัวยังมีความสัมพันธ์กับลักษณะภูมิประเทศ ทรัพยากรพื้นที่ทางการเกษตร และโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ เช่น พื้นที่ลุ่มแม่น้ำสำคัญ เป็นต้น

2. บริบททางด้านสังคมและวัฒนธรรม

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในภาคใต้ทำให้ทราบว่า มีมนุษย์มาตั้งถิ่นฐานในภาคใต้อย่างน้อยตั้งแต่ ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ครั้นถึงยุคหินใหม่มีหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นว่าภาคใต้เริ่มเข้าสู่สภาพชุมชนราวกลางพุทธศตวรรษที่ 10-13 ปรากฏว่ามีอาณาจักรที่สำคัญคือ อาณาจักรโฮลิ่ง (ตามพรลิงค์) ซึ่งนักประวัติศาสตร์เห็นพ้องกันว่าคือนครศรีธรรมราชโบราณ โดยจดหมายเหตุจีนฉบับใหม่ในราชวงศ์ถังอ้างว่าอาณาจักรโฮลิ่งร่ำรวยมาก และเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา

ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-19 เองนครศรีธรรมราชเจริญรุ่งเรืองสูงสุดภายใต้การปกครองของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช โดยเป็นศูนย์กลางด้านการค้าของคาบสมุทรมลายูระหว่างฝั่งทะเลตะวันออกและฝั่งทะเลตะวันตก อีกทั้งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยศรัทธาและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงเป็นปัจจัยชักนำให้ผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เมืองนครศรีธรรมราชอย่างหนาแน่น และในราวปี พ.ศ. 1700 ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชก็สามารถปกครองเมืองรายรอบทั้งคาบสมุทรมลายูได้สำเร็จ 12 หัวเมือง เรียกว่า “เมืองสิบสองนักษัตร”

ในช่วงรัชกาลที่ 3 ต่อเนื่องถึงรัชกาลที่ 5 อังกฤษเข้ามาตั้งตลาดรับซื้อแร่ดีบุกที่เกาะหมากหรือเกาะปำเพื่อส่งขายไปยังยุโรป ทำให้มีคนหลายเชื้อชาติเข้ามาแสวงโชคที่เกาะภูเก็ตเพื่อค้าขายแร่ดีบุกด้วยชุมชนที่พัฒนาในสมัยนั้นส่วนใหญ่จะเกาะตัวอยู่ตามชายฝั่งทะเลโดยมีนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางความเจริญด้านฝั่งอ่าวไทย และตะกั่วป่าเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญด้านฝั่งอันดามัน และมีเมืองศูนย์กลางย่อยกระจายไปตามแนวชายฝั่งทะเล ได้แก่ ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง ปัตตานี สงขลา สุราษฎร์ธานี ไชยา และชุมพร มีเส้นทางติดต่อค้าขายระหว่างชุมชนเมืองทั้งสองฝั่งทะเลอ่าวไทยและทะเลอันดามัน (ที่มา: อัตลักษณ์ไทย ทุนความคิด ทุนสร้างสรรค์.2555: 160-161)

โดยแบ่งบริบททางด้านสังคมและวัฒนธรรม ออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

ด้านศิลปวัฒนธรรม

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านวิถีชุมชนและสังคม

1) ด้านศิลปวัฒนธรรม

1.1) ด้านสถาปัตยกรรม

เรือนไทยมุสลิม : มักเป็นเรือนแฝด สามารถต่อขยายได้โดยมีฐานเชื่อมต่อกัน และมีการเล่นระดับพื้นเรือนให้ลดหลั่นกันไป เป็นการแยกพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมต่างๆ ในบ้าน และมีการกำหนดพื้นที่สำหรับทำพิธีละหมาด ส่วนที่เป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัวทางสถาปัตยกรรมของเรือนไทยมุสลิม คือ หลังคาทรงสูงมีความลาดชัน โดยทั่วไปมี ๓ แบบ คือ หลังคาจั่ว หลังคาปั้นหยา และหลังคาจั่วมนิลา ลักษณะเด่นเชิงรูปธรรม คือลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมของเรือนไทยมุสลิม คือ การสร้างเรือนโดยการผลิตโดยการผลิตส่วนประกอบของเรือนก่อน แล้วจึงนำส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ประกอบกันขึ้นเป็นตัวเรือนอีกทีหนึ่ง ลักษณะเด่นเชิงนามธรรม คือประเพณีการสร้างเรือนไทยมุสลิมมีขั้นตอนและพิธีกรรมที่น่าสนใจ

ภาพ เรือนไทยมุสลิม

สถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุกีส : แพร่หลายในแหลมมลายู เริ่มเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๕ สถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุกีสที่มีเสน่ห์และสวยที่สุดของไทยอยู่ที่จังหวัดภูเก็ต เป็นตึกแถวที่มีเสา โค้งเรียงอยู่เป็นแนว อยู่หน้าตึกชั้นล่าง ซึ่งรับระเบียงชั้นสอง เรียกว่า “อาเขต” หรือหงอคาซี ในภาษาจีนฮกเกี้ยน หมายถึง ทางเดินกว้าง ๕ ฟุต ที่มีหลังคาคลุม นอกจากนี้ยังมีลวดลายปูนปั้นของหัวเสา และกรอบประตูหน้าต่าง ตลอดจนลวดลายตกแต่งต่างๆ งดงามแบบยุโรป ที่ได้รับอิทธิพลแบบ “เรอเนสซองส์” และ “นีโอคลาสสิก”

ภาพ สถาปัตยกรรมซินโปตุกีส

มัสยิดกรือเซะ จ.ปัตตานี : เป็นมัสยิดเก่าแก่อายุกว่า ๒๐๐ ปี ร่วมสมัยกับอยุธยา ลักษณะการก่อสร้างเป็นแบบเสากลม ช่องประตูหน้าต่างมีทั้งแบบโค้ง แหลมและโค้งมน ส่วนที่สำคัญที่สุด คือ หลังคาโดม ซึ่งยังสร้างไม่แล้วเสร็จ บริเวณด้านหน้าของมัสยิดสุสานฝังศพเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว

ภาพ มัสยิดกรือเซะ จ.ปัตตานี

มัสยิดตะโล๊ะบาเนาะ จ.นราธิวาส : สร้างด้วยไม้ตะเคียนทั้งหลัง ตัวอาคารใช้สลักไม้ยึดแทนตะปูหรือสกรูเหล็ก สร้างแบบศิลปะไทยพื้นเมืองประยุกต์ ผสมผสานกับศิลปะแบบจีนและมลายู ตัวมัสยิดสร้างเป็นอาคาร ๒ หลังติดกัน ส่วนที่เด่นที่สุดเห็นจะเป็นหลังคา ลักษณะเด่นเชิงรูปธรรม คือ มัสยิดกรือเซะ หรือ มัสยิดปินตุกรือบัง ซึ่งนี้เรียกตามรูปทรงของประตูมัสยิด ซึ่งมีลักษณะเป็นวงโค้งแหลมแบบกอธิกของชาวยุโรป และแบบสถาปัตยกรรมของชาวตะวันออกกลาง ส่วนมัสยิดตะโล๊ะบาเนาะ เป็นมัสยิดเรือนไม้ที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยและในแหลมมลายู ลักษณะเด่นเชิงนามธรรม คือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยมุสลิม ปัจจุบันยังคงใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจของชาวมุสลิม

ภาพ มัสยิดตะโล๊ะบาเนาะ จ.นราธิวาส

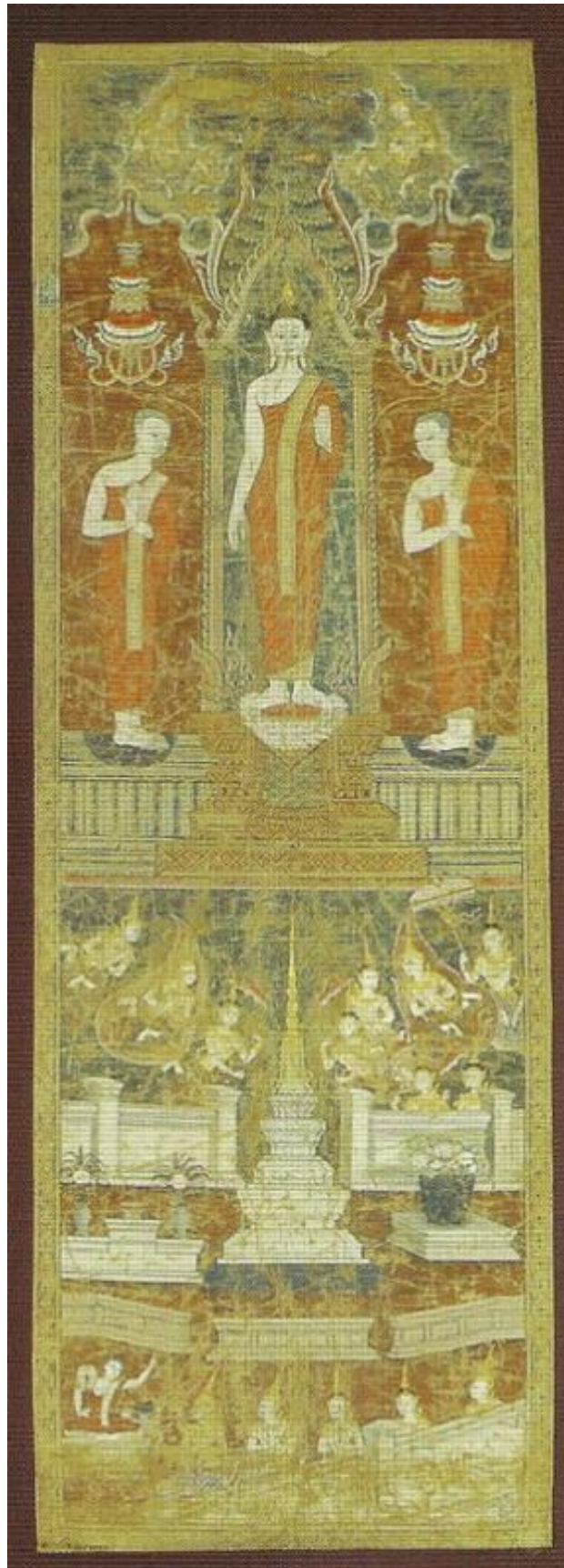
1.2) ด้านจิตรกรรม ได้แก่

เรือกอและ : เป็นเรือยาวที่ต่อด้วยไม้กระดาน ใช้สำหรับทำการประมง และใช้เป็นพาหนะสำหรับเดินทาง นิยมแพร่หลายกันในชุมชนประมงแถบภาคใต้ตอนล่าง และบางพื้นที่ของประเทศมาเลเซียโดดเด่นด้วยลวดลายสีฉูดฉาด ซึ่งอาศัยพรสวรรค์บวกความชำนาญของช่าง ลวดลายที่เขียนเป็นแบบรวมลายหลายสัญชาติ ทั้งไทย ขวา แขก ฝรั่งเศส คละผสมกันอย่างลงตัวดูสวยงามกลมกลืนทั้งลำเรือ หัวเรือแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน ด้านซ้ายมือหรือด้านแม่ เรียกว่า อูแหวือบู ด้านขวามือหรือด้านลูก เรียกว่า ลูแหวือบู นิยมเขียนเป็นรูปสัตว์ในเทพนิยาย เช่น มังกร พญานาค เหา นกกระสระ ระ ฯลฯ แทนการสลักเสลาลวดลายลงบนเนื้อไม้ ซึ่งหาช่างฝีมือได้ยากในปัจจุบัน

ภาพ เรือกอและจำลอง

ผ้าพระบฏ : พระบฏ หมายถึง ผืนผ้าที่เขียนภาพพระพุทธเจ้า พุทธประวัติ หรือทศชาติชาดก ตลอดจนข้อคติธรรมคำสอน สำหรับห้อยแขวนเป็นพุทธบูชา มีขนาดแตกต่างกันตามคติและความนิยม โดยนิยมเขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว หรือ ขนาบข้างด้วยพระอัครสาวก รวมถึงเรื่องราวอื่น ๆ เช่น พระมาลัย ชาดกทศชาติ พระเวสสันดรชาดก พระเจดีย์จุฬามณี และข้อคติธรรมต่าง ๆ เพื่อการสักการะ ประดับ ตกแต่งและประกอบการถ่ายทอดสอนสั่ง เผยแผ่พระศาสนาจนกระทั่งเป็นการสืบทอดและอุทิศ ส่วนกุศลสร้างผลบุญ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ของชาวนครศรีธรรมราช จะมีผ้าห่มพระบรมธาตุ ผืนพิเศษที่เขียนภาพพุทธประวัติผืนยาว ซึ่งก็คือ ผ้าพระบฏนั่นเอง แต่ในปัจจุบันผ้าพระบฏในชบวนแห่ผ้าขึ้นธาตุมีสีขาว สีแดง สีเหลือง ส่วนใหญ่เป็นผ้ายาวเรียบๆ ธรรมดา

ภาพ ฟ้าพระบฏ

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่

2.1) ด้านหัตถกรรม

หนังตะลุง : จัดเป็นการละเล่นประเภทละครเงา (SHADOW PLAY) เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่เก่าแก่เป็นที่นิยมกันมากในภาคใต้ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเดิมหนังตะลุงนิยมเล่นในงานสมโภชงานเฉลิมฉลองต่างๆ สร้างความสนุกสนาน ความบันเทิงควบคู่กับการสอดแทรกสาระเหตุการณ์บ้านเมือง รวมถึงการสอนธรรมะให้กับผู้ชม

หนังตะลุงอาจจะได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย เนื่องจากการเข้ามาซึ่งการขยายอำนาจทางวัฒนธรรม ศาสนา การค้าขาย เป็นต้น โดยเฉพาะลัทธิพราหมณ์มีอิทธิพลต่อคนไทยมาก เราเคารพนับถือ ฤาษี พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องรามเกียรติ์ มีบทบาทต่อคนไทยทั้งประเทศถือเป็นเรื่องขลังและศักดิ์สิทธิ์ การเล่นชนิดนี้แพร่หลายมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นการเล่นที่มีวัฒนธรรมอินเดียปนอยู่อย่างเห็นได้ชัด อาจสันนิษฐานได้ว่าหนังตะลุงในภาคใต้คงได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างชาตินั้นมากกว่าจะคิดขึ้นเอง โดยสังเกตขั้นตอนและขนบการเล่นของหนังตะลุง เช่น การออกรูป ฤาษีและรูปพระอิศวรของหนังตะลุงมักขึ้นต้นด้วย “โอม” ซึ่งเป็นคำแทนพระเจ้าสามองค์ของพราหมณ์ (โอม มาจาก อ+อุ+ม, อ = พระวิษณุ , อุ = พระศิวะ, ม = พระพรหม) หรือรูปหนังตัวสำคัญ ๆ มีชื่อเป็นคำสันสกฤต เช่น ฤาษี อิศวร เทวดา ยักษ์ นฤ (มนุษย์ = รูปที่เป็นพระราชโอรสของเจ้าเมือง) ชื่อตัวประกอบที่เป็นภาษาบาลีสันสกฤตก็มี เช่น ทาสี เสนา เป็นต้น

ตามตำนานหนังตะลุงมีเรื่องเล่าต่อๆ กันมาว่าเมื่อต้นรัตนโกสินทร์เดิมการเล่นหนังเล่นบนพื้นดินบนลานเตี้ยโล่งแจ้ง ไม่ยกโรงซึ่งจ่ออย่างทุกวันนี้ เล่นทั้งกลางวันและกลางคืน หนังที่เล่นกลางคืนก็จะใช้วิธีสูมไฟหรือใช้ไฟขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “ใต้หน้าช้าง” สำหรับให้แสงสว่าง รูปหนังแกะด้วยหนังวัว หนังควาย ขนาดรูปหนัง สูงแค่ออก ไม่ใช้ไม้ตักคืบตัวหนังสำหรับจับเชิด แต่จะเชือกร้อยตรงส่วนหัวของตัวหนังสำหรับจับถือ รูปตัวหนึ่งเวลาจะออกจากเชิดจะใช้คนถือออกเชิดเดินคนหนึ่ง การเล่นหนังแบบนี้เรียกว่า “รำหนัง” การเล่นหนังลักษณะดังกล่าวออกจะยุ่งยากไม่น้อยเพราะต้องใช้คนมาก ตัวหนังก็มาก และหนักจนถึงขนาดเวลาไปเล่นต้องใส่เกวียนชักลาก ต่อมาหนังแขกหรือหนังชวาเข้ามาเล่นในภาคใต้หนังแขกนั้นเป็นหนังตัวเล็ก เล่นบนโรง ไม่ลำบากยุ่งยากอย่างที่เคยเล่นกันมา จึงมีผู้คิดเอาอย่างประยุกต์ประสมประสานเข้ากับหนังแบบเดิม โดยปลูกโรงยกพื้นสูงใช้เสา 4 เสาหลังคาแบบเพิงหมาแหงน ใช้ผ้าขาวเป็นจอสำหรับเชิดรูป ผู้ดูก็ดูเพียงเงาของรูปซึ่งเกิดจากไฟส่องด้านหลังและฟังคำพากย์ ไม่ต้องดูลีลาท่าทางของผู้เชิด

ส่วนตำนานชื่อเรียกหนังตะลุงระบุว่าผู้เป็นต้นคิดหนังแบบนี้ก็คือนายน้อยหรือหน้อย บุคคลผู้นี้บ้างว่าเป็นชาวบ้านควนมะพร้าว อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง บ้างว่าเป็นชาวบ้านดอนควน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง หนังสือที่คิดขึ้นจึงชื่อว่า “หนังควน” ตามถิ่นกำเนิด ที่เรียก “หนังควน” เพราะสถานที่เล่นต้องเลือกที่บนเนินซึ่งชาวภาคใต้เรียกว่า “ควน” และเป็นชื่อเรียกก่อนจะมีคำว่า “หนังตะลุง” และมาเปลี่ยนเรียกหนังตะลุงกันในสมัยราชการที่ 3 ตามที่หนังเข้ามาเล่นในกรุงเทพฯ และหนังสมัยนั้นเป็นหนังของคนพัทลุง เมื่อเข้ามาเล่นในกรุงเทพฯ ก็อาจจะเรียกเพี้ยนไปจากหนัง “พัทลุง” มาเป็น “ตะลุง” ก็ได้

ภาพ การแสดงหนังตะลุง

จักสานเสื่อกระจูด : กระจูด เป็นพืชล้มลุกที่มีอายุหลายปี ลำต้นมีลักษณะกลมกลวงภายใน มีข้อปล้องคล้ายลำไผ่ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑/๘ - ๕/๑๖ นิ้ว ความสูงประมาณ ๑ - ๓ เมตร ต้นกระจูดมี ๒ ชนิด คือ กระจูดใหญ่และกระจูดหนู กระจูดใหญ่นำไปใช้ประโยชน์ได้มากกว่ากระจูดหนู เพราะมีลำต้นเล็กและสั้นความเหนียวน้อยกว่า ทางภาคใต้นิยมนำกระจูดมาสานเป็นเสื่อ เป็นงานหัตถกรรมที่มีความประณีต มีลวดลายไม่น้อยกว่า ๒๐ ลาย อาจแบ่งลายเป็นลายสานเสื่อของไทยมุสลิม มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ และลายสานเสื่อของไทยพุทธ ที่พัฒนามาจากลายไทย ลีของเสื่อกระจูดมีความหลากหลายสวยงามน่าใช้

ภาพ การสานเสื่อกระจูด

กรงนก : ชาวปักษ์ใต้นิยมเลี้ยงนก ๒ ชนิด ประจำบ้าน คือ นกเขาชวา (นกเขาเล็ก) และนกกรงหัวจุก (ปรอดหัวโขน) เพื่อเอาไว้ฟังเสียงที่ไพเราะเพื่อสร้างความสุขใจเพลิดเพลิน เป็นงานอดิเรก อีกทั้งเป็นสิ่งของที่เชิดหน้าชูตาทางสังคมได้อีกด้วย สำหรับกรงนกนิยมทำเป็น ๒ แบบ คือแบบทรง ๔ เหลี่ยมคางหมู สำหรับนกกรงหัวจุก และทรงกลมสำหรับนกเขาชวา ลูกกรงทำด้วยไม้ไผ่เหลาให้กลมเล็กอย่างประณีต หัวกรงนกทำจากไม้เนื้ออ่อนทุกชนิดยกเว้นไม้ยางพารา หากกิ้งจากงาช้างจะมีราคาแพงมากขึ้น หัวตะขอแขวนทำจากโลหะทองเหลืองหรือเงิน เป็นรูปหัวสัตว์หิมพานต์ ตัวโอเหนออย่างสวยงาม ปัจจุบันนิยมกรงนกรูปทรงกลมมากกว่า มีการประดิษฐ์ตกแต่งอย่างวิจิตร เช่นผ้าคลุมกรงจะใช้สีสันทันสวยงามราคาแพง ชายผ้าจะมี ๔ มุมยาวแหลมห้อยลงมาเกือบถึงก้นกรงมีลูกตุ้มแก้วระย้าผูกห้อยสะท้อนแสงน่ามอง อาจารย์แกะสลักลายที่ซี่กรงอย่างสวยงามเรียก “กรงแกะดอก”

ภาพ (ซ้าย) กรงนกเขา (ขวา) กรงนกกรงหัวจุก

ผ้าปาเต๊ะ- บาดิก : คำที่ใช้เรียกผ้าที่เขียนลวดลายด้วยเทียนหรือซีผึ้ง สีจะไม่ซึมเข้าไปในบริเวณที่เขียน ด้วยกรรมวิธีที่เรียกว่า “การเขียนน้ำเทียน” เป็นวิธีที่ระบายเทียนที่หลอมเหลวให้เข้าไปในเนื้อผ้า จากนั้นนำไปย้อมตามขบวนการการทำสีผ้าบาดิก คือ ย้อมในส่วนที่ไม่ได้เขียนน้ำเทียนให้ติดสีย้อม หรือระบายสีลงไปในส่วนที่ต้องการให้สีติด ถ้าต้องการหลายสีต้องอาศัยวิธีย้อมหลายครั้ง จากนั้นจึงลอกเทียนออกด้วยการนำไปต้มในน้ำเดือด ลายเขียนผ้าบาดิกมี ๔ ลักษณะคือ ลายเรขาคณิต ลายดัดแปลงจากธรรมชาติ ลายภาพสัตว์ และลายไทย

ภาพ (ซ้าย) ผ้าบาดิก (ขวา) ผ้าปาเต๊ะ

ถมนคร หรือเครื่องถม : เป็นงานศิลปหัตถกรรมประณีตศิลป์ เป็นวิธีการประดิษฐ์ภาชนะและเครื่องประดับโลหะ นิยมทำจากโลหะเงินมากกว่าโลหะอื่น เป็นการประดิษฐ์ลวดลายเครื่องประดับหรือภาชนะที่เก่าแก่ของไทย เครื่องถมของไทยมีจุดกำเนิดจากนครศรีธรรมราชมีชื่อเสียงมากจนเรียกว่า ถมนคร มีทั้งแบบถมดำและถมทอง ทำตั้งแต่เครื่องประดับชิ้นเล็ก เช่น แหวน กำไล เข็มกลัดติดเสื้อไปจนถึงชิ้นใหญ่เช่น พาน ชันโตก ถาด ลวดลายสวยงามแบบลายไทยเกิดจากการแกะสลักด้วยมือ

ภาพ การทำเครื่องถม

เสื่อปาหนัน : ผลิตขึ้นจากเตยปาหนัน หรือต้นลำเจียก ที่ขึ้นตามริมหาดชายทะเล ป่าโกงกาง ลักษณะลำต้นเป็นกอ และแตกกิ่งใบยาวเป็นพุ่ม สูงประมาณ ๕ เมตร เสื่อปาหนันของ จ.กระบี่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นทั้งวิธีการสานและการใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น มีความประสานกลมกลืนกับประเพณีในพื้นที่ กล่าวคือ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามนิยมนำไปรองนั่งที่สุเหร่า และในอดีตใช้เป็นเสื่อปูนอนของคู่บ่าวสาวที่จะแต่งงานกัน โดยทั้งคู่ต้องช่วยกันสานไว้หลายๆ ผืนเพื่อใช้รองแทนที่นอน

ภาพ (ซ้าย) ผลิตภัณฑ์จากเตยปาหนัน (ขวา) การสานเสื่อปาหนัน

ผ้าทอเกาะยอ : จากคำบอกเล่าที่สืบต่อกันมา ว่ากันว่าผ้าเกาะยอมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นหัตถกรรมผ้าทอพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น มีความประณีต และมีสีสันและลวดลายต่าง ๆ ที่สวยงาม มีจุดเด่นที่ลาย ทั้งลายราชวัติ ลายดอกพิกุล ลายห้าหนึ่ง ฯลฯ เป็นผ้าเนื้อหนา ทอเป็นหลา และทอตามความต้องการของลูกค้า ในนาม “กลุ่มราชวัติแสงส่องหล้า”

ภาพ ผ้าทอเกาะยอ

ย่านลิเภา : ลักษณะโดยทั่วไปของลิเภา เป็นเถาขนาดเล็กเลื้อยเกาะต้นไม้ในป่า เมื่อสดเถาจะมีสีเขียว เมื่อเด็ดหรือตัดวางให้แห้งจะเป็นสีน้ำตาล เถาหนึ่งๆ มักมี ๔-๖ ใบแต่ละเถายาวประมาณ ๑-๒ เมตร มีขนาดโตเท่าก้านไม้ขีดไฟ คุณสมบัติพิเศษของย่านลิเภาคือ มีลำต้นเหนียว ทนทาน อยู่ได้เป็นร้อยปี จึงเหมาะที่จะนำมาสานเป็นภาชนะเครื่องใช้ต่างๆ เช่น กระจ่างถือ กระจ่างหนีบ เป็นต้น พบมากแถบ จ. นครศรีธรรมราชสตูล สงขลา ยะลา ปัตตานี นราธิวาส เป็นต้น โดยเฉพาะที่จังหวัดนครศรีธรรมราชมีกลุ่มประดิษฐ์งานจักสานย่านลิเภาอยู่มาก ซึ่งล้วนแต่มีเอกลักษณ์และความงดงามโดดเด่นเฉพาะกลุ่มกันไป เช่นที่ห้างเพชรทองบุรีรัตน์ และกลุ่มจักสานย่านลิเภาบ้านหนองบัว ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่ง ล้วนแต่เป็นแหล่งผลิตสินค้าขึ้นชื่อของจังหวัดในฐานะเป็น OTOP ระดับ ๕ ดาว

ภาพ กระจ่างย่านลิเภา

ไม้เทพทาโร : แม้ว่าไม้เทพทาโรจะสามารถพบเห็นได้ตามป่าดงดิบทั่วประเทศ แต่เนื่องจากสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศจึงทำให้พบไม้เทพทาโรมากที่สุดในภาคใต้ เรียกเป็นภาษาถิ่นว่า ไม้จวงหอม เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง ๑๐ – ๓๐ เมตร ไม้ผลัดใบ ต้องการน้ำค่อนข้างมาก เจริญเติบโตได้ดีในที่ร่มรำไร ลักษณะเนื้อไม้ มีสีเทาแกมน้ำตาล มีริ้วสีเขียวแกมเหลือง เนื้อไม้เป็นมันลื่นเหนียวและแข็งพอประมาณ ทำให้เลื่อย ไสกบ ตบแต่งง่าย มีกลิ่นหอมฉุนคล้ายกลิ่นการบูรอันเป็นลักษณะที่โดดเด่นมาก สามารถนำมาประดิษฐ์เป็นหัตถกรรมแกะสลักไม้เทพทาโรเป็นของใช้ ของที่ระลึก ของประดับตกแต่ง ของที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม

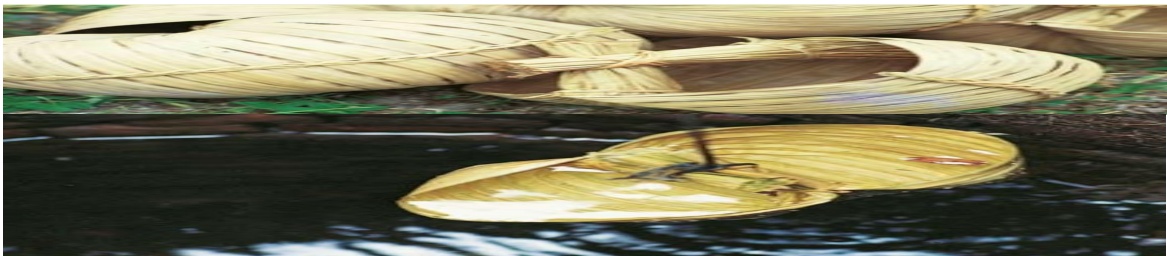
ภาพ ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากไม้เทพทาโร

ตาข่ายประมง (ลอบ-ไซ) : เครื่องมือดักจับสัตว์น้ำประเภทลอบ ชาวประมงภาคใต้นิยมเรียกว่า ไซ มีหลายชนิด เช่น ลอบปู ลอบกุ้ง ลอบปู ลอบหมึก มักนำไปวางยังพื้นทะเลที่เป็นทางผ่านของสัตว์น้ำ ยึดให้อยู่กับที่ รอให้สัตว์น้ำเป้าหมายพลัดหลงติดเข้าลอบเอง ลักษณะเด่นของลอบ คือ มีตาข่ายหรือซี่ตะแกรงไม้ไผ่ปิดคลุมเกือบทุกด้าน เว้นส่วนที่เป็นทางเข้าที่เรียกว่า งาม ส่วนนี้จะมีลักษณะพิเศษ คือ ทำเป็นรูปกรวยหรือแผงสี่เหลี่ยม ๒ ชั้นอยู่คู่กัน แต่กางออกเป็นรูปสามเหลี่ยม ให้ส่วนปลายที่อยู่ด้านในแคบพอเหมาะกับขนาดของสัตว์น้ำเป้าหมาย ลอบบางชนิดมีงามากกว่า ๑ งาม เช่น ลอบปู ลอบหอย และลอบจับปลาขนาดใหญ่

ภาพ ไซ

หมาดักน้ำ : หมา หรือ ตีหมา เป็นภาชนะสำหรับดักน้ำของชาวใต้ คำว่า “หมา” หรือ “ตีหมา” มาจากคำในภาษามลายูเรียกว่า “ติмба” (Timba) ซึ่งแปลว่าถังดักน้ำ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ หมาจาก หมาด้อ และหมาหลาวโอน หมาจากทำจากส่วนยอดของใบจากนำมาคลี่ซ้อนกันเป็นแผ่น แล้วรวบหัวรวบท้ายมัดด้วยตอกก้านจาก และผูกไขว้กันเป็นหู สำหรับจับหรือเป็นที่ผูกเชือกสำหรับ ดักน้ำ จากบ่อ หมาจากนี้ยังใช้สำหรับวิดน้ำเรือหรือดักน้ำตาลโตนดจากกระทะ หมาด้อทำจากกาบหมากแก่นำมา พับแล้วเย็บด้วยหวายหรือเชือก คล้ายกระทง หรือถังมีหู สำหรับจับหรือใช้เชือกผูกเพื่อดักน้ำจากบ่อ หมา หลาวโอน หรือ หมาด้อหลาวโอนทำจากกาบต้นหลาวโอน ลักษณะการทำเหมือนหมาด้อ

ภาพ หมาดักน้ำ

2.2) ด้านศิลปกรรม ได้แก่

ผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านคีรีวงค์ : ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติ บ้านคีรีวงค์ อ.ลานสกา จ. นครศรีธรรมราช มีจุดเด่นที่กระบวนการย้อมสีที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ใช้ส่วนต่างๆ ของต้นไม้ เช่น เปลือก แก่น ราก ใบ ดอกและผล นำมาเป็นวัตถุดิบให้สีสวยแต่ไม่ฉูดฉาด สวยงาม ตามธรรมชาติ เช่น แก่นขนุนให้สีเหลือง ใบหูกวางให้สีเขียวอ่อน ใบมังคุดให้สีส้มกับชมพู เป็นต้น ชาวบ้าน รวมตัวกันผลิตในนามกลุ่มสตรีในชุมชนคีรีวงค์ การทำกิจกรรมนี้ยังเป็นสื่อในการพัฒนาสตรีให้มีโอกาสการเรียนรู้สังคม เรียนรู้ปัญหาและแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชน และยังได้เป็นการรื้อฟื้นการย้อมสีธรรมชาติ ของหมู่บ้านคีรีวงค์ด้วย

ภาพ ผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมสีธรรมชาติ

ลูกปัดสุริยเทพ : เป็นลูกปัดรูปแบบหนึ่งที่มีนิยมนำมาใช้ในพิธีกรรม คล้ายกับเป็นเครื่องรางชนิดหนึ่ง เนื่องจากกระบวนการผลิตที่ต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูง โดยเฉพาะการควบคุมอุณหภูมิความร้อนของไฟ ที่ใช้ในการหลอมแก้ว หล่อโลหะชนิดต่างๆ ให้เป็นลูกปัด ที่มีทรวดทรงตามต้องการ และเทคโนโลยีอื่นอีก เช่น การหุง สีหิน เป็นต้น ทำให้ลูกปัดสุริยเทพเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก สามารถใช้เป็นส่วนกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าได้ด้วย ดังนั้นในสมัยโบราณ ผู้ครอบครองจึงมักจะเป็นบุคคลชนชั้นสูง พบแก้ว ลูกปัดโบราณจำนวนมากบริเวณ ควนลูกปัด อ.คลองท่อม จ.กระบี่ เชื่อว่าเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญในอดีต

ภาพ ลูกปัดสุริยเทพ

สิบสองนักษัตร : อาณาจักรตามพรลิงค์ ที่ต่อมาได้กลายเป็นอาณาจักรนครศรีธรรมราชนั้น มีประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่มาอย่างยาวนาน สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๘ สามารถรวบรวมบรรดาแว่นแคว้นน้อยใหญ่ในภาคใต้และคาบสมุทรมลายูได้ทั้งหมดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมืองบริวารทั้ง ๑๒ เมือง และนำตราสิบสองนักษัตรมาเป็นสัญลักษณ์ประจำเมือง ดังนี้ เมืองสายบุรี|ตราหนู (ชวด) เมืองปัตตานี|ตราวัว (ฉลู) เมืองกลันตัน|ตราเสือ (ชกาล) เมืองปะหัง|ตรากระต่าย (เถาะ) เมืองไทรบุรี|ตรางูใหญ่ (มะโรง) เมืองพัทลุง|ตรางูเล็ก (มะเส็ง) เมืองตรัง|ตราม้า (มะเมีย) เมืองชุมพร|ตราแพะ (มะแม) เมืองบันทายสมอ|ตราลิง (วอก) เมืองสะอูเลา|ตราไก่ (ระกา) เมืองตะกั่วป่า|ตราสุนัข (จอ) เมืองกระบี่|ตราหมู (กุน) รวมเรียกว่าเมืองสิบสองนักษัตร

ภาพ สิบสองนักษัตร

2.3) แพทย์แผนไทย ได้แก่

น้ำมันมะพร้าว : ปัจจุบันน้ำมันมะพร้าวเข้ามามีบทบาทอย่างมากในชีวิตประจำวัน นอกจากนำมาใช้ประกอบอาหารแล้วยังสามารถนำมาใช้เป็นผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับความงาม วงการแพทย์และโภชนาการสมัยใหม่ยืนยันว่าน้ำมันมะพร้าวไม่เป็นโทษกับร่างกาย ในทางกลับกันช่วยป้องกันโรคหัวใจ เบาหวาน และมะเร็ง ไม่ทำให้อ้วน ไม่ทำให้คอเลสเตอรอลสูงขึ้น และช่วยลดอนุมูลอิสระ น้ำมันมะพร้าวที่ให้ประโยชน์เต็มที่ต้องเป็นน้ำมันมะพร้าวบริสุทธิ์สกัดเย็น มีวิธีการผลิตโดยไม่ใช้ความร้อนและไม่ใช้สารเคมี เพื่อรักษาสารที่มีประโยชน์ในเนื่อน้ำมันมะพร้าว และป้องกันไม่ให้เกิดการจับตัวกันของโมเลกุลน้ำมันมะพร้าว เปลี่ยนแปรไปจนเป็นโทษกับร่างกาย

ภาพ น้ำมันมะพร้าว

หม้อขาวเล : เป็นอุปกรณ์สำหรับใช้ขนาดตนเอง ช่วยในการกด นวดคลึง ช่วยบรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ทำมาจากหอยเบี้ยแก่ใหญ่ มีขนาดประมาณ ๘ เซนติเมตร เป็นอุปกรณ์ในการดูแลสุขภาพเบื้องต้นด้วยตนเอง นิยมใช้กันมากในหมู่ชาวเล

ภาพ หอยเบี้ย

2.4) เกษตรกรรม ได้แก่

ยางพารา : เป็นต้นไม้ยืนต้น มีถิ่นกำเนิดบริเวณลุ่มน้ำอเมซอน ประเทศบราซิล พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ได้นำเมล็ดยางพารามาปลูกที่ อ.กันตัง จ.ตรังเป็นแห่งแรก เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๔๒-๒๔๔๔ ปัจจุบันยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย มีการผลิตเป็นอันดับหนึ่งของโลก ยางพาราประเภทยางดิบ ผลิตภัณฑ์ยางและไม้ยางพารา สามารถทำรายได้การส่งออกเป็นอันดับสองของประเทศ นอกจากนี้ ลำต้นยังสามารถนำมาผลิตเป็นเฟอร์นิเจอร์ เครื่องใช้ เครื่องประดับตกแต่งบ้าน

ภาพ ต้นยางพารา

ลองกอง : เป็นกลางสาดพันธุ์หนึ่ง เป็นชนิดที่เปลือกหนาและยางน้อย เชื่อว่าเป็นผลไม้ที่มีถิ่นกำเนิดจากบริเวณหมู่เกาะมลายู อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และภาคใต้ของไทย เรียกได้หลายชื่อ อาทิ ลังสาด, ดูกู โดยชื่อ ลังสาด หรือ ลังสาด นั้นมาจากภาษามลายูว่า “langsat”, ชื่อ ดูกู มาจากภาษาอินโดนีเซียว่า “duku” ส่วนชื่อ ลองกอง มาจากภาษาวีรวา ดอกอง ลองกองเป็นผลไม้ที่ปลูกมากในภาคใต้ โดยเฉพาะ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ แหล่งผลิตที่สำคัญที่มีชื่อเสียง คือ ลองกอง ต้นหยงมัส อ.ระแงะ จ.นราธิวาส เป็นแหล่งผลิตลองกองคุณภาพดี เป็นที่รู้จักทั่วประเทศ

ภาพ ลองกอง

สวนสมรม : คือ สวนที่มีความหลากหลายโดยปลูกไม้ผลนานาชนิดโดยไม่มีการแบ่งแยก ภายในสวน สมรมอาจมีผลไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ทุเรียน มังคุด ลองกอง ลำไย ลำปำ ตะขอย กระท้อน ลูกเนียง มะพร้าว ฯลฯ ปล่อยให้ธรรมชาติเกื้อกูลกันเอง นับเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านอย่างแท้จริงเพราะผลไม้แต่ละชนิดออกผลผลิตไม่พร้อมกันทำให้เจ้าของสวนสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ทั้งปี และช่วยแก้ปัญหาขายไม่ได้ราคาเนื่องผลผลิตล้นตลาดด้วย

ภาพ สวนสมรม

3) ด้านวิถีชุมชนและสังคม ได้แก่

3.1) การดำเนินชีวิต/วิถีชีวิต

บาบ้าย่าหย่า : คือ กลุ่มลูกครึ่งมลายู-จีน ที่มีวัฒนธรรมผสมผสานระหว่างจีนและมลายู สร้างเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตัวเอง อาทิ ประเพณีกินผัก ในประเทศไทยคนกลุ่มนี้จะอยู่ในจังหวัดภูเก็ต และจังหวัดระนอง ใช้ภาษาไทยถิ่นภาคใต้ เอกลักษณะที่โดดเด่นอย่างหนึ่ง คือ เครื่องแต่งกายที่สวยงาม ฝ่ายหญิงใส่เสื้อฉลุลายดอกไม้ หรือเสื้อลูกไม้ เข้ารูป รอบคอ เอว และปลายแขนอย่างงดงาม นิยมนุ่งผ้าซิ่นปาเต๊ะ ฝ่ายชายแต่งกายคล้ายรูปแบบจีนดั้งเดิมหรือตามสมัยนิยม ส่วนวัฒนธรรมอาหารก็ถือว่าโดดเด่นเช่นกัน

ภาพ การแต่งกายตามวัฒนธรรมบาบ้าย่าหย่า

เครื่องแต่งกายมุสลิม : วัตถุประสงค์สำคัญของการแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลาม คือ การปกปิดสิ่งฟุ้งละอายของร่างกายโดยเฉพาะร่างกายของผู้หญิง ทั้งนี้เพื่อที่จะไม่ให้ส่วนหนึ่งส่วนใดของเรือนร่างเพศหญิง กระตุ้นอารมณ์ทางเพศ ของผู้ชาย ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นมาในสังคม สำหรับผู้หญิงมุสลิมพึงปกปิดทุกส่วนของร่างกาย ยกเว้นใบหน้าและฝ่ามือ ไม่แต่งกายด้วยเสื้อผ้ารัดรูปหรือโปรงบางมองเห็นเรือนร่าง ซึ่งอิฎบา นอกจากจะช่วยให้ผู้หญิงปลอดภัยจากการลวนลาม

ภาพ การแต่งกายของหญิงมุสลิม

วัวชน : วัวที่จะใช้ชนนั้นจะต้องเป็นพันธุ์วัวชนโดยเฉพาะ วัวใช้งานธรรมดาจะนำมาเป็นวัวชนไม่ได้ ลักษณะของวัวชนที่ดีจะต้องมีใจทรหดอดทน มีไหวพริบในการชนดี และประกอบด้วยลักษณะที่ดีอื่นๆ อีกหลายประการ จึงจะสามารถนำไป ชนวัว ซึ่งนับเป็นกีฬาพื้นเมืองประเภทหนึ่งของภาคใต้ที่นิยมกันมาก การชนวัวมักจะชนในเทศกาลสงกรานต์ และเทศกาลเดือนสิบ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ชาวบ้านหยุดการทำงาน มารื่นเรีงสนุกสนานตามเทศกาล บางที่อาจมีการชนวัวเดือนละครั้งแล้วแต่สนามวัวชนจะจัดขึ้นมา

ภาพ วัวชน

3.2) ศาสนาและประเพณี ได้แก่

สารทเดือนสิบ : สารทเดือนสิบ เป็นงานบุญประเพณีของภาคใต้ นิยมจัดช่วง วันแรม ๑๓-๑๕ ค่ำ ด้วยมีคติความเชื่อสืบต่อกันมาว่าช่วงเวลาดังกล่าว ญาติที่ล่วงลับไปแล้วจะมีโอกาสกลับมารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้นจึงมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติ และเชื่อว่า หากทำบุญสารทเดือนสิบไปให้ญาติแล้ว ญาติจะได้รับส่วนบุญได้เต็มที่ และมีโอกาสหมดหนี้กรรม และได้ไปเกิดหรือมีความสุข อีกประการหนึ่ง ในช่วงเดือนสิบนี้ ได้ปักดำข้าวกล้าลงในนาหมดแล้ว กำลังงอกงาม และรอเก็บเกี่ยวเมื่อสุก จึงมีเวลาว่างพอที่จะทำบุญ เพื่อเลี้ยงตอบแทน และขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือแม่พระโพสพ หรือ ผีไร่ ผีนา ที่ช่วยรักษาข้าวกล้าในนาให้เจริญงอกงามดี และออกรวงจนสุกให้เก็บเกี่ยวได้ผลผลิตมาก

ภาพ สารทเดือนสิบ

ประเพณีลากเรือพระ : เรือพระ คือ เรือหรือรถ หรือล้อเลื่อนที่ประดิษฐ์ตกแต่งให้เป็นรูปเรือวางนมพระหรือบุษบก สำหรับอาราธนาพระพุทธรูปประดิษฐาน ชักลากในวันออกพรรษา ถ้าชักลากทางน้ำเรียกว่า “เรือพระน้ำ” ซึ่งจะใช้เรือจริง ๆ มาประดิษฐ์ตกแต่ง ถ้าใช้ชักลากทางบกเรียกว่า “เรือพระบก” จะใช้รถหรือล้อเลื่อนมาประดิษฐ์ตกแต่งให้เป็นรูปเรือ

ภาพ ประเพณีชักพระ

3.3) ความเชื่อท้องถิ่น ได้แก่

กลุ่มพระเครื่อง : โดยทั่วไปพระเครื่อง คือ รูปสมมุติของพระพุทธเจ้าที่มีขนาดเล็ก เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธองค์ อาจจะรวมถึงรูปสมมุติขนาดเล็กของพระโพธิสัตว์ พระอริยสงฆ์ และเทพเจ้าด้วย คตินิยมแต่โบราณสร้างพระเครื่องสำหรับบรรจุในเจดีย์ เพื่อว่าในอนาคตเมื่อพระพุทธศาสนาเสื่อมลง วัตถุต่างๆ พังทลายยังสามารถพบรูปสมมุติของพระพุทธเจ้าเพื่อแสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา กลุ่มพระเครื่องที่โด่งดังทางภาคใต้ นิยมสร้างเป็นรูปสมมุติของอริยสงฆ์ ยกตัวอย่างเช่น หลวงปู่ทวด เขี้ยวบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จ.ปัตตานี พ่อท่านคล้าย วาจาสิทธิ์ วัดสวนขัน จ. นครศรีธรรมราช และ หลวงพ่อเข้ม วัดฉลอง จ.ภูเก็ต

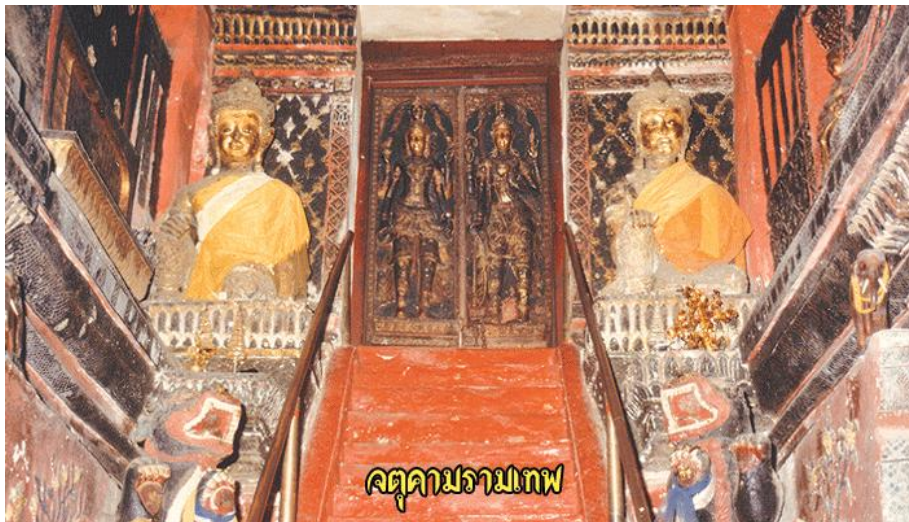
ภาพ (ซ้าย) เหรียญหลวงปู่ทวด เขี้ยวบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จ.ปัตตานี (ขวา) เหรียญพ่อท่านคล้าย วาจาสิทธิ์ วัดสวนขัน จ.นครศรีธรรมราช

กริช : เป็นมีดสั้นแบบหนึ่ง ใบมีดคดแบบลูกคลื่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผู้คนในประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย การผลิตกริชต้องอาศัยความสามารถเชิงช่างหลายแขนง เช่น ช่างตีเหล็ก ช่างเชื่อมโลหะ ช่างแกะสลัก ช่างประดับเงินและทองแดง เป็นต้น ส่วนหัวของกริชจะแกะสลักเป็นรูปหัวนกมือชะ หรือ นกกระเต็น ปลอกจะแกะสลักกลดลายในแบบท้องถิ่น อาจประดับเงินหรือทองแดงลงบนปลอกกริชด้วยก็ได้ กริชนั้นเป็นทั้งอาวุธและวัตถุมงคล ปกป้องถึงเหตุร้ายในชีวิตได้ ปัจจุบันยังนิยมสะสมเป็นของเก่าที่มีคุณค่าสูง

ภาพ กริช

จตุคามรามเทพ : จตุคามรามเทพ หมายถึงเทพ ๒ องค์ที่ทำหน้าที่รักษาพระบรมธาตุเจดีย์ จ.นครศรีธรรมราช คือ ท้าวขัตตุคาม และ ท้าวรามเทพ เดิมเป็นเทพชั้นสูงในศาสนาพราหมณ์ เมื่อรับอิทธิพลของพุทธศาสนาเข้ามา ท้าวขัตตุคาม และ ท้าวรามเทพ จึงถูกเปลี่ยนสถานะเป็นเทวดารักษาพระบรมธาตุ และเปลี่ยนชื่อให้เป็นมงคลเป็น ท้าวจตุคาม และสถิตอยู่บนที่บานประตูทางขึ้นพระบรมธาตุ ใน พ.ศ. ๒๕๓๐ เมื่อมีการตั้งดวงเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นใหม่ จึงมีการอัญเชิญจตุคามรามเทพไปสถิต ณ ที่นั่นเป็นต้นมา สำหรับชาวนครศรีธรรมราชมีคติความเชื่อว่า องค์จตุคาม ก็คือ พระเสื้อเมือง

ภาพ ท้าวจตุคาม ท้าวรามเทพ

3.4) อาหาร ได้แก่

ข้าวย่าน้ำบูดู : ข้าวยาประกอบด้วยข้าวสุกราดด้วยน้ำบูดู หรือน้ำเคย มะพร้าวคั่ว กุ้งแห้งป่น และผักสดหลายชนิดหันรวมกันลงไป แล้วคลุกเคล้ากัน ข้าวยาจัดเป็นอาหารเพื่อสุขภาพ ที่มีผักสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยาเป็นส่วนประกอบมากมาย เช่น ตะไคร้ ใบมะกรูด ใบชะพลู ใบยอ ใบขมิ้น ใบบัวบก ดอกดาหลา ถั่วฝักยาว ถั่วงอก นอกจากนี้ ยังมี มะนาว ส้มโอ มะม่วงเปรี้ยว ตะลิงปลิง รวมถึงผักพื้นบ้านภาคใต้ด้วย เช่น ใบกระดังงา โปหยุย เป็นต้น

ภาพ ข้าวย่าน้ำบูดู

การถนอมอาหารของชาวใต้ : การถนอมอาหาร ช่วยให้สามารถเก็บอาหารไว้บริโภคได้นาน โดยที่อาหารนั้นไม่สูญเสียคุณภาพและสามารถบริโภคได้นอกฤดูกาล ชาวไทยภาคใต้ มีวิธีการถนอมอาหารทั้งประเภทอาหารดิบ อาหารสุก อาหารคาวและหวาน ทั้งที่เป็นอาหารหลักและอาหารเสริม ด้วยกันหลายวิธี ได้แก่ วิธีควบคุมความชื้นและอุณหภูมิ เช่น การเก็บข้าวเปลือกไว้ในรูปของ “ข้าวเลียง” สามารถเก็บข้าวเปลือกได้นานหลายปีโดยไม่เสื่อมคุณภาพ วิธีตากแห้ง ทำได้ทั้งผัก ผลไม้ และเนื้อสัตว์ วิธีรมควัน แบ่งเป็นการรมควันแบบเปิด และการรมควันแบบปิด ทำให้มีกลิ่นชวนรับประทาน วิธีทำเค็มและหมักดอง ที่โดดเด่นได้แก่ สะตอดอง ไข่เค็มไชยา เป็นต้น และวิธีเชื่อมหรือกวน โดยอาศัยน้ำตาลป้องกันไม่ให้อาหารนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงบูดเน่าเสียหาย

ภาพ (ซ้าย) สะตอดอง (ขวา) ไข่ครอบ

ภาพ (ซ้าย) การใช้แคะเกี่ยวรวงข้าว (ขวา) เลียงข้าว

อ้างอิง

ฉัตรชัย อรรถปักษ์. **องค์ประกอบศิลปะ**. กรุงเทพมหานคร: วิทย์พัฒน์. 2554

วัฒน์ จุฑะวิภาต. **ศิลปพื้นบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: สีประภา. 2545

กระทรวงอุตสาหกรรม. **อัตลักษณ์ไทย ทุนความคิด ทุนสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนา
วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. 2555